

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง

Utilization Knowledge in Medicinal Plants of Traditional Healers
in Phatthalung Province

โดย

ดร. เกศริน	มณีพูน
นางสาวชนชม	ขุนเอียด
นางสาวนิศาชล	แซ่ด่าน
นางสาวเยาวลักษณ์	เตียนนวน
นางสาวสุพัตรา	พรหมอินทร์
นายสมโภช	ปิ่นสุข
นายนิติพล	รักเล่ง
นายวาทิต	คงพุด
นายวิญญู	วงศ์วิวัฒน์

คณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ปี 2553 - 2554

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง

Utilization Knowledge in Medicinal Plants of Traditional Healers
in Phatthalung Province

โดย

ดร. เกศริน	มณีสุน
นางสาวชนชม	ขุนเอียด
นางสาวนิศาชล	แซ่ด่าน
นางสาวเยาวลักษณ์	เตียนนวน
นางสาวสุพัตรา	พรหมอินทร์
นายสมโภช	ปิ่นสุข
นายนิติพล	รักเล่ง
นายวาทีต	คงพุด
นายวิญญู	วงศ์วิวัฒน์

คณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน ปี 2553 - 2554

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้จัดสรรงบประมาณแผ่นดิน ปี 2553 – 2554 ให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณ หมอพื้นบ้านทุกท่าน ประกอบด้วย หมอหรือหวาน วัชรจิร โสภณ หมอโหยบ หล้าสะ หมอเหล็ม หวัดแท่น หมออากาศ เอียดหมั่ง หมอธีรน สรรเสริญ หมอลาก เฉชะพันธ์ หมอสมบูรณ์ ทิพย์นุ้ย หมอยะผาด กาละหมัด และหมอแดง ทองสม ที่ได้กรุณาสละเวลาถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย และให้ความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลต่างๆ ขอขอบคุณหมอเหล็ม หวัดแท่น ที่อนุญาตให้ปริวรรตหนังสือบุดขาว ซึ่งเป็นตำราการแพทย์พื้นบ้านที่ได้รับสืบทอดมาเป็นเวลานาน ถือเป็นข้อมูลที่มีค่ายิ่งต่อการแพทย์แผนไทย และผู้ที่สนใจศึกษาด้านที่เกี่ยวข้อง ขอขอบคุณ คุณพิตร ช่วยเต็ม ที่ได้ช่วยถ่ายภาพตัวอย่างและให้ความช่วยเหลือในการออกภาคสนาม

ขอขอบคุณ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพัทลุง ที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลหมอพื้นบ้าน

ขอขอบคุณ คุณรัตนา ทองย้อย เจ้าหน้าที่สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ช่วยจัดทำแผนที่

ขอขอบคุณ ครอบครัวหมอพื้นบ้านทุกท่าน ที่ได้ช่วยดูแล อำนวยความสะดวกทุกอย่างขณะที่มาวิจัยลงพื้นที่ภาคสนาม และขอขอบคุณทุกท่านที่มีได้เอ่ยนามที่ได้ช่วยเหลือให้งานวิจัยนี้ผ่าน ไปด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ได้ให้ความสะดวกในการใช้ห้องปฏิบัติการ รวมทั้งพิพิธภัณฑ์พืช มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (PSU Herbarium) ที่อนุญาตให้ใช้พิพิธภัณฑ์พืชเพื่อเทียบตัวอย่าง

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง

เกศริน มณีnoon, ชวนชม ขุนเอียด, นิสาชล แซ่ด่าน, เยาวลักษณ์ เตียนวน, สุพัตรา พรหมอินทร์, สมโภช ปิ่นสุข,
นิติพล รักเล่ง, วาทีด คงพูล, วิญญู วงศ์วิวัฒน์

คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

249791

การศึกษภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรของหมอพื้นบ้านในจังหวัดพัทลุง จำนวน 9 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยอาศัยแบบสัมภาษณ์ สอบถามข้อมูลการใช้ประโยชน์ วิธีการใช้ การจัดตำรับยา และการเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรพร้อมกับหมอพื้นบ้าน รวบรวมพืชสมุนไพรได้ทั้งสิ้นจำนวน 263 ชนิด 198 สกุล 81 วงศ์ วงศ์ที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ Euphorbiaceae 25 ชนิด Fabaceae 23 ชนิด และ Zingiberaceae 16 ชนิด นำพืชสมุนไพรทั้งหมดมาจำแนกกลุ่มตามสรรพคุณ สามารถจำแนกได้ 14 กลุ่ม พบสมุนไพรใช้รักษาไข้มากที่สุด จำนวน 63 ชนิด นอกจากนี้ รวบรวมตำรับยาได้ทั้งสิ้น 269 ตำรับ พบตำรับยารักษาไข้มากที่สุด จำนวน 40 ตำรับ และพบตำรับยารักษาโรคเด็กน้อยที่สุด จำนวน จำนวน 10 ตำรับ

Abstract

Utilization Knowledge in Medicinal Plants of Traditional Healers in Phatthalung Province

Katesarin Maneenoon, Chonchom Khunaiad, Nisachon Saedan, Yaowaluk Tianon, Supatra Promin,
Sompoed Pinsuk, Nitiphol Rukleng, Watid Kongpool and Winyu Wongwiwat

Thai Traditional Medicine Faculty, Prince of Songkla University, Hat Yai, Songkhla Province

249791

The purpose of this study was to defined the role of traditional healers in Phatthalung Province and examine their uses of medicinal plants for the treatment of health conditions. Nine traditional healers were chosen for in depth study. Data was obtained using in-depth interview via questionnaires to record information and topics related to the medicinal use of medicinal plants. A total of 263 of medicinal plants, belonging of 198 genera in 81 families were found. The high numbers of the utilized species belong to the family Euphorbiaceae (25 species), Fabaceae (23 species), and Zingiberaceae (16 species), respectively. The medicinal plants can be classified by their properties into 14 groups of diseases. The most of medicinal plants were found in fever treatment which possesses 63 species. In addition, 269 prescriptions were collected. The most of prescriptions was found in fever disease which possesses 40 prescriptions and the least was found to the groups of children disease which possesses 10 prescriptions.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญ	ค
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	
ความสำคัญ และที่มาของปัญหางานวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ขอบเขตการทำวิจัย	2
บทที่ 2 วิธีการวิจัย	3
บทที่ 3 ผลการศึกษาและวิเคราะห์ผลการศึกษา	8
ตอนที่ 1 ประวัติหอมพื้นบ้าน	10
ตอนที่ 2 ชนิดของพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์	28
ตอนที่ 3 ตำรับยารักษาโรค / อาการต่างๆ	63
ตำรับยารักษาโรกระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ	69
ตำรับยารักษาโรกระบบทางเดินปัสสาวะและอวัยวะสืบพันธุ์	104
ตำรับยารักษาโรกระบบไหลเวียนโลหิตและหัวใจ	116
ตำรับยารักษาไข้	125
ตำรับยารักษาโรคเด็ก	154
ตำรับยารักษาโรกระบบทางเดินหายใจ	163

ตำรับยารักษาโรกระบบทางเดินอาหาร	173
ตำรับยาบำรุงกำลัง ยาอายุวัฒนะ ยาปรับธาตุ	197
ตำรับยารักษาโรกระบบผิวหนัง ฝีต่างๆ	211
ตำรับยารักษาโรคมะเร็ง	224
ตำรับยารักษาโรคลม	233
ตำรับยารักษาโรคสตรี	255
บทที่ 4 สรุปผล	282
บรรณานุกรม	287
ภาคผนวก	
1. นิยามศัพท์เฉพาะ	294
2. ตัวอย่างชนิดพืชสมุนไพร	298
3. ตัวอย่างการปริวรรตหนังสืออนุคชาว	309

สารบัญตาราง

ตารางท	ชื่อตาราง	หน้า
1	รายชื่อหมอพื้นบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาบรรทัด และบริเวณใกล้เคียงในเขตจังหวัดพัทลุง	9
2	จำนวนวงศ์ สกุล และชนิดของพืชสมุนไพรที่สำรวจพบ	29
3	ลักษณะวิสัยของสมุนไพรในพื้นที่ศึกษา	30
4	ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ของสมุนไพรชนิดต่างๆ	34
5	จำนวนสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคและอาการต่างๆ	35
6	พืชสมุนไพรที่สำรวจพบในพื้นที่ศึกษา	36
7	ชนิดสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์สอดคล้องกันระหว่างหมอพื้นบ้านและหนังสือกองประกอบ โรคศิลปะ สาขาเภสัชกรรมแผนไทย	60
8	จำนวนตำรับยาที่ใช้รักษาแต่ละกลุ่มโรค / อาการ	65
9	จำนวนตำรับยาที่หมอพื้นบ้านแต่ละท่านใช้ประโยชน์	66
10	เปรียบเทียบจำนวนตำรับยาที่หมอพื้นบ้านแต่ละท่านใช้ประโยชน์	67

สารบัญภาพ

ภาพที่	ชื่อภาพ	หน้า
1	พื้นที่อาศัยของหมอพับบ้าน	10
2	หมอหรือหวาน วัชรจิร โสภณ	11
3	หมอโหยบ หล้าสะ	13
4	หมอเหล็ม หวัดแท่น	15
5	หมอกาศ เอียดหมั่ง	17
6	หมอรื่น สรรเสริญ	19
7	หมอลาก เดชะพันธ์	21
8	หมอสมบูรณ์ ทิพย์นุ้ย	22
9	หมอยะผาด กะหละหมัด	24
10	หมอแดง ทองสม	26
11	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของจำนวนวงศ์ สกุล และชนิดของสมุนไพรที่สำรวจพบ	29
12	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของลักษณะวิสัยของสมุนไพรในพื้นที่ศึกษา	30
13	แสดงจำนวนชนิดของสมุนไพรที่พบในแต่ละวงศ์	31
14	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ของสมุนไพรชนิดต่างๆ	34
15	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของจำนวนสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคและอาการต่างๆ	35
16	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของจำนวนตำรับยาที่ใช้รักษาโรค / อาการต่างๆ	65
17	แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของจำนวนตำรับยาที่หมอพับบ้านแต่ละท่านใช้ประโยชน์	66
18	เปรียบเทียบจำนวนตำรับยาที่ใช้รักษา กลุ่มโรค/อาการต่างๆ ที่หมอพับบ้านแต่ละท่านใช้ประโยชน์	68
19	เปรียบเทียบจำนวนตำรับยาที่ใช้รักษา กลุ่มโรค/อาการต่างๆ ที่หมอพับบ้านแต่ละท่านใช้ประโยชน์	69
20-30	ภาพถ่ายตัวอย่างพืชสมุนไพรในพื้นที่ศึกษา	299
31	ภาพถ่ายตัวอย่างหนังสืออนุชวา	310